

animika

9

chráněná krajinná oblast

SLAVKOVSKÝ LES

arnika

č. 9 [29] 1984

1974 - 1984	306	Jan Schlossar
DVA PŘÍKLADY	307	Stanislav Wieser
POJEDNÁNÍ		
O KARLOVÝCH VARECH	310	Stanislav Burachovič
Z ROKU 1522		
HNÍZDNÍ		
PARAZITISMUS	311	Jiří Sochovský
KUKAČKY OBECNĚ		
PODĚKOVÁNÍ	313	Stanislav Klír
OHŘE JAKO		
ZEMĚPISNÝ POJEM	315	Miloslav Wajs
ŘEKA OHŘE		
V ČESKÉ KRÁSNÉ	316	Miloslav Wajs
LITERATUŘE		
ZNÁME		
SKUTEČNĚ ZVÍŘATA ?	319	Jaroslav Boček
EKOLOGIE		
SLAVKOVSKÉMU		
LESU	325	Jiří Karen
ZÁMEČEK		
V CIHELNÁCH	327	Stanislav Burachovič
KLADSKÁ		
DENDROLOGICKY	329	Zdeněk Němec
K LOKETSKÉMU		
JUBILEU	332	Stanislav Burachovič
DÍRY		
TRPASLÍKŮ	333	Stanislav Wieser
TATRANSKÝ		
NÁRODNÍ	338	kolektiv
PARK		
GOETHE		
A HORNÍ	341	Ladislav Plachý
SLAVKOV		
HADEC		
V UMĚLECKÉ TVORBĚ	343	Miroslav Šlesinger
VYZNÁNÍ	346	Stanislav Burachovič

ARNIKA - informační a metodický list, jako nepravdivelník vydává správa CHKO SLAVKOVSKÝ les - KSSPPOP Plzeň pro aktiv dobrovolných spolupracovníků. Neprodějná tiskovina určená pouze pro vnitřní potřebu. Tisk povolen OK ONV Cheb (T-18-75 PE). Náklad 900 kusů. Uzávěrka tohoto čísla 15.srpna 1984..

Tisk: SLUŽBY KARLOVY
VARY
Tisk barevné obálky:
TISKÁRNÝ SNP MARTIN

Řídí redakční rada ve složení: RNDr.Jaroslav Boček, PhDr.Stanislav Burachovič, Jarmila Hůrkova, prom.ped., PhDr. Vladimír Mašát, ing. Josef Královec CSC, Ellen Volavková, prom. psych.

Odpovědný vedoucí a grafická úprava: Jan Harváněk.

Adresa redakce:
SPRÁVA CHKO SLAVKOVSKÝ
LES, U SOKOLOVA 119/15,
353.01 MARIÁNSKÉ LÁZNĚ

Barevná fotografie na přední straně obálky:
MLÁDE VÝRA VELKÉHO
Foto: Harváněk

Zadní strana barevné obálky: STÁTNÍ PŘÍRODNÍ REZERVACE SVA-TOŠSKÉ SKÁLY
Foto: Stan.Wieser

Výročí bývají vždy vítanou příležitostí k bilancování a hodnocení činnosti. Na podzim roku 1974, tedy před deseti lety, zahájila činnost Správa chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. Využívám proto této příležitosti, abych dnes zdůraznil několik základních skutečností v práci naší Správy. Nebudu se pouštět do hodnocení činnosti, probírat jednotlivé klady a pátrat po důvodech našich neúspěchů. To všechno bylo již mnohokrát diskutováno a pak, desetiletí je pro přírodu poměrně krátká doba, abychom jednoznačně mohli konstatovat, že chráněná část přírody se výrazně odlišuje od přírodního prostředí mimo oblast.

Chtěl bych se dotknout jen jedné sféry, která zdánlivě s přírodou nesouvisí. Již v době před deseti lety, tedy ještě před vznikem Správy, se utvořil neformální kolektiv lidí, kteří naší činnosti výrazně pomáhali. Nebyli to jen členové našeho aktivu, ale byla to obrovská masa lidí, orgánů a organizací - ti všichni se většinou drželi v pozadí, nikým a nikde nejmenovaní. Ti všichni nám v naší práci pomáhali, nebo jen svým přístupem k plnění úkolů napomáhali. Společným znakem těchto lidí byla a je láska k přírodě, zvláště pak k přírodě Slavkovského lesa. Tato kolektivní práce plná nadše-

ní, lidství a vzájemného porozumění zcela samozřejmě přinesla své plody. Důkazem je dnešek. Důkazem je také reálný pohled na další desetiletí, které právě dnes začíná.

Dovolte mi, abych při příležitosti 10. výročí činnosti naší Správy chráněné krajinné oblasti Slavkovský les poděkoval všem, kteří veřejně, skutkem, radou, svou každodenní prací i svým zájmem i vytvořením prostoru pro naši práci, tak přispěli k dobrým výsledkům naší kolektivní práce. Dík patří všem, kteří svou lásku k přírodě vyjádřili především konkrétním činem, byť v jejich očích malým a zanedbatelným. Ale i ta sebemenší pomoc pomohla složit mozaiku, bez které si práci naší Správy ani nemůžeme představit.

Pevně věřím, že i v následujících letech se naše vzájemná spolupráce bude nadále ubírat stejným směrem a za stejným cílem. Za cílem, který je v našem případě zcela jednoznačně formulován. Být nápomocní v zachování krajiny a přírody Slavkovského lesa a tuto cennost a krásu předat s hrdým pocitem generaci budoucí.

Ing. Jan Schlossar
vedoucí Správy CHKOSL

Ing.
Stanislav
Wieser

dva příklady

•
MALÉ
ZAMYŠLENÍ
NAD
10 LETY
OCHRANY
ÚZEMÍ
SLAVKOVSKÉHO
LESA
•

Chráněná krajinná oblast Slavkovský les je mladým, deseti-letým, správním útvarem v histo-ricky velmi staré krajině. Četné generace svojí činností mnohokrát proměnily tuto krajinu. Pro naši generaci, která dospěla ke zříze-ní chráněné krajinné oblasti, zůs-talo dědictví kulturní krajiny s tolika přirozenými přírodními fe-nomeny, že bylo možné a žádoucí podle současného stavu poznání a podle platných právních norem uplatnit zde jednu z forem ochra-ny přírody.

Krajina, o jejíž ochranu jde, je složitým útvarem nejen přírod-ním, ale z hlediska důležitosti pro naši praxi, je velice složitým útvarem ekonomickým. Připomenu jen, že její ochrana byla stanove-na pro zachování přírodních léči-

vých zdrojů a jejich zázemí. Spo-lu s léčivými zdroji je zde však i těžitelné přírodní bohatství, ať již jde o jeho nerostnou či rostlinnou formu. Provozuje se zde běžné zemědělské a lesní hospo-dářství. To vše bylo již dávno včleněno do ekonomické struktury státu a pojato do využitelného bohatství země bez ohledu na je-jí regionalizaci podle platných zákonů na ochranu přírody.

Při rekapitulaci desetileté ochranné práce na území chrá-něné krajinné oblasti chci uvést dva příklady, které bohužel nemo-hou charakterizovat rozsah a problematiku této práce, ale mo-hou reprezentovat její kladnou působnost.

Odvodňování a náhradní rekul-

tivace dočasně neobhospodařované zemědělské půdy jsou v současnosti nejvážnějšími zásahy do stávajících přirozených biocenoz. V obrovském rozsahu je stále likvidována obdělávaná zemědělská půda. Ačkoli současně není dostatečně využívána celá plocha evidovaná jako obdělávaná půda, je za její likvidovanou část hledána náhrada právě na těch územích, která jsou převážně pod vlivem zavodnění lokalitami spontánního rozvoje vegetace. Taková místa jsou většinou jedinými a posledními útočišti nejen rostlinných, ale i živočišných společenstev, která již v jinak velkoplošně zemědělsky a lesnicky kultivované krajině nemají naději na přežití. Při rekultivacích proto často velmi vyhraně proti sobě stojí zájmy zemědělství a ochrany přírody. Na území Slavkovského lesa je navíc specifickým problémem to, že dočasně neobdělávaná zemědělská půda po vysídlení oblasti dovolila rozvoj rozptýlených křovinových a stromových skupin, které v době vyhlášení CHKO dotvářely krajinnou charakteristiku, začleněnou statutem oblasti pod ochranu.

Statut bohužel není adekvátní zákonu o využívání zemědělské půdy. Rozpory mezi oběma právními ustanoveními mohou být řešeny na jiné bázi. Správa chráněné krajinné oblasti může v odůvodněných případech prokazovat ekonomickou nepodloženost nebo technickou pochybnost určitých akcí. V jiných případech může při vzájemném porozumění spolupracovat se zadavateli a projektanty meliorací a dosahovat alespoň kompromisních výsledků. Jedním příkladem, možno říci uspokojivým, je odvodnění lokality Prameny I, na území mezi Rájovem a Podhorou, kde byly zachovány nejvýznamnější porosty i s mokřadními plochami bývalých rybníků, přičemž zemědělsky využitelné plochy mohou být obhospodařovány běžnou mechanizací. Je to jeden z výsledků trvalého zápasu o naplnění smyslu chráněné krajinné oblasti.

Druhý příklad se dotýká širší veřejnosti, jejíž určitá část by jistě protestovala proti dále popsanému rozhodnutí. Správa chráněné krajinné oblasti dosáhla s pochopením ONV Karlovy Vary

Slavnostní zasedání při příležitosti zřízení CHKO Slavkovský les. Městský národní výbor v Mariánských Lázních - září 1974.

vyhlášení stavební uzávěry pro chatovou zástavbu na území CHKO v okrese Karlovy Vary. Příroda oblasti má též sloužit k rekreaci, ale tu nelze chápat jednostranně jako činnost věnovanou výstavbě objektů bez přírodní a kulturní kontinuity s daným prostředím, tj. budování chatových osad. V četných obcích se zchátralými objekty původního osídlení je ovšem prostor pro rozvíjení podobné, ale prospěšnější zaměřené činnosti. K zástavbě v nově pojetém chalupnickém stylu jsou zpracovány již i urbanistické studie. Obázkou stále otevřenou je, zda lidé, kteří do přírody Slavkovského lesa přijdou jako hosté, byť s nárokem na pronajaté rekreační území, zda budou opravdovými, ohleduplnými

hosty. Dnes ještě většině z nich chybí ten pocit generací našich předků, že půda a celá příroda musí živit je i generace budoucí.

Kdo bude vnímavě pozorovat krajinu ohraničenou v Karlovarské vrchovině tabulemi CHKO Slavkovský les, pocítí snad již teď, nebo v příštím desetiletí, že překračuje hranice, uvnitř nichž je ztlumen všudepřítomný devastační tlak na přírodu. To si vyžádalo a bude vyžadovat obrovský kus výkonné i osvětové ochranné práce. Projeví se jen chvilkovým potěšujícím pocitem, že dědictví přírody a kulturní historie Slavkovského lesa není ztraceno.

KOŇSKÁ KYSELKA
V CHOTĚNOVĚ

foto: autor
příspěvků

Titulní strana Payerova pojednání o Karlových Varech - originál z roku 1522, uložený v Okresním archivu Karlovy Vary.

Pojednání o Karlových Varech z roku **1522**

PhDr. STANISLAV BURACHOVIČ

IESVS
D D D
G

TRACTATVS DE
TERMIS CAROLI QVARTI IMPERATO.
ris, firs, ppe Elbogen & Vallē, S. Ioachim, editus a Doctore Vuencellao Payer de Cubito, alias Elbogen ad Generosū & magnificū Comitē & D. Dñm Sieffanū Schlick.
CONSILIVM de pefte eiusdem Doctoris ad Nobilitatim & equitum virū dominum Henricum a Konritz Capitaneū in Valle .S. Ioachim :-

Nutzlicher vñ farter begriß zu deutschē in wasserley frantz
beyttē das wärmp. not zu Elbogē not vñ nutzlich sey.

Dr. Damm

Pod tímto názvem se příznivcům Karlových Varů dostal před krátkým časem do rukou cenný knižní dar. Zdravotnické nakladatelství Avicenum letos vydalo český překlad prvního balneologického spisu o Karlových Varech z roku 1522. Jde o dílo loketského rodáka doktora Václava Payera (1488 - 1537) "Tractatus De Termis Caroli Quarti". Český překlad latinského spisu pořídil vynikající odborník profesor dr. Bohumil Ryba. Celou edici vzácné knihy (v Československu patrně existují pouze dva exempláře originálu) připravili dva zasvěcení znalci karlovarské balneologické problematiky, doc. dr. Josef Sajner, CSc. z Brna a mariánskolázeňský balneolog dr. Vladimír Křížek, CSc. Rybův překlad opatřili objevným biografickým medailonem o Václavu Payerovi, v němž přináší řadu dosud neznámých skutečností zejména k jeho působení v Lipsku. Největší přínos studie je v tom, že vyvrací téměř 150 let vžitá a v literatuře

se opakující omyly a nejasnosti kolem Payerovy smrti.

Pro Karlovy Vary a naši balneologii vůbec je české vydání Payera nesmírně záslužným edičním počinem. Pojednání je základním dílem karlovarského písemnictví. Ačkoliv od jeho prvního vydání uplynulo již více než 450 let, představuje i pro současnou balneologii a kulturní historii důležitý zdroj poučení a inspirace. Připomeňme, že nynější vydání Payera je teprve třetí v pořadí - kromě původního vydání v roce 1522 vyšel traktát v úplnosti naposledy roku 1614 v reedici hornoslavkovského lékaře dr. Michaela Reudenia.

Mimo obsahové závažnosti vyznačuje nově vydanou knížku nápaditá a vkusná grafická úprava, facsimile původního latinského textu a bohatý obrazový materiál, zejména reprodukce nejstarších vedut Karlových Varů, jejichž originály

jsou uloženy v Karlovarském muzeu. Vzhledem k naznačeným kladům publikace je až neuvěřitelné, a to je další klad, že její cena činí pouhých 10 Kčs. Pojednání vyšlo v bezmála bibliofilském nákladu 7000 výtisků, lze tedy očekávat jeho brzké rozebrání.

Autorům české edice Payerova spisu je možno v každém ohledu blahopřát a poděkovat za záslužné dílo pro Karlovy Vary. Knížka by měla být v knihovně každého milovníka historie vřídelného města.

hnízdní parazitismus kukačky obecné

ING JIŘÍ SOCHOVSKÝ

Letos v létě jsem měl možnost fotografovat hnízdo konipase bílého, do kterého snesla vejce kukačky obecné. S tímto podivným hnízděním kukačky bych chtěl blíže seznámit i čtenáře Arniky.

Začátkem července jsem často krát pozoroval kukačku nedaleko naší chalupy ve Dvorech u Nadlesí. 15.července jsem ve dřevníku objevil hnízdo konipase bílého, ze kterého byla vyhozena silně nasezená vejce a v hnízdě bylo pouze jedno mládě. Podle zbarvení vnitřní strany zobáku, které bylo nápadně oranžové, jsem poznal mládě kukačky. Podle stáří mláděte jsem datum snesení vejce určil na 6.-7.července.

Stáří konipasové kukačky intenzivně krmili a nenechali se vyrušit ani naší přítomností na chalupě. Přilétali v intervalech poměrně 1x za tři minuty. Mládě kukačky rychle rostlo a 3.srpna opustilo hnízdo. Tři dny se zdržovalo ve dřevníku a 6.srpna definitivně vylétlo. Konipasové jej však krmili až do 19.srpna. V tento den jsem kukačku v blízkosti chalupy pozoroval naposledy. Během krmení mladá kukač-

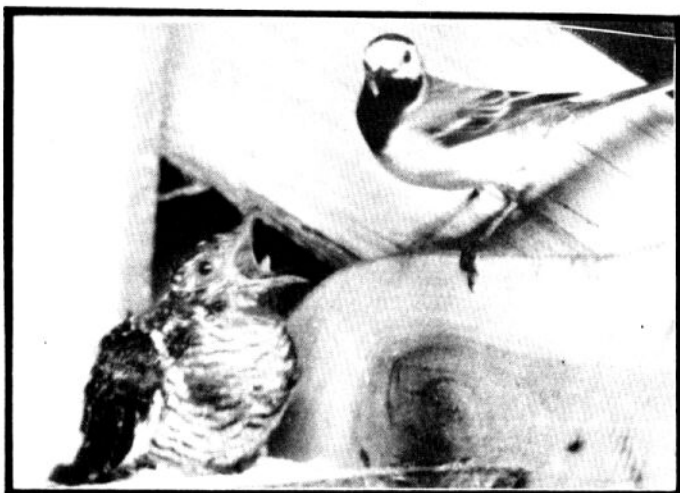
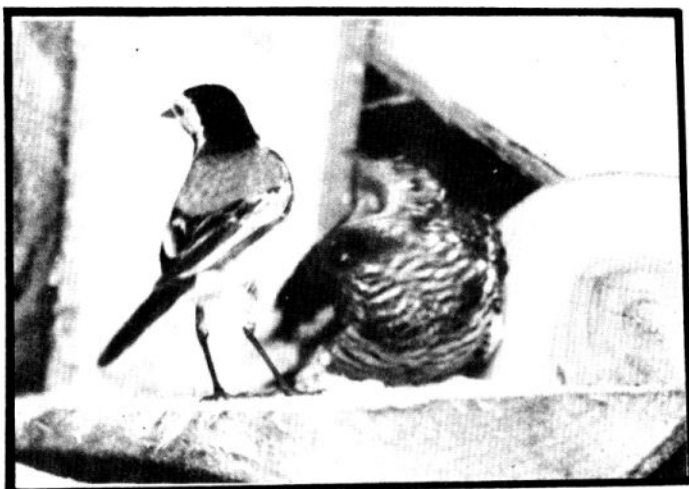
ka vydávala silné pískání a vzrušeně třepala křídly. Fotografie ukazují mládě ve stáří 17 až 20 dnů a byly pořízeny z improvizovaného krytu ze vzdálenosti asi tří metrů. Ani kryt nevyvedl staré konipasy nadlouho z pravidelného rytmu krmení.

Kukačky snášejí svá vejce nejčastěji do hnízd červanky obecné a rehka zahradního. Nálezy u konipasa bílého tvoří přibližně 10% z 1870 nálezů u nás (Hudec 1981). Hnízda pěstounů jsou vyhledávána odpozorováním starých ptáků při stavbě hnízda. Všeobecně je dnes uznávána teorie, že samice kukačky snáší po celý svůj život vejce stejně zbarvená, tedy specializuje se na jediný druh pěstouna. O snesení vejce se samice zpravidla nestará, někdy se však pro něj vrátí, aby jej přenesla do jiného hnízda (Hudec 1981). U mláděte starého deset hodin se probouzí pud vyhodit z hnízda všechny cizí předměty. Tento pud trvá do stáří přibližně čtyř dnů (Hudec 1981).

Vývoj hnízdního parazitismu popisuje Hanzák (1974, Světem

zvířat II, Ptáci, str.93):
 "Mezi samostatně hnízdícími kukačkami jsou druhy, které si samy budují hnízda a vychovávají mláďata, jiné druhy, které čekají na hnízdění jiných ptáků a pak do jejich hnízd snášejí vejce, a konečně druhy typicky parazitických kukaček. Africké kukačky rodu *Crotophaga* kladou vajíčka do společného hnízda, které si staví vždy několik samic dohromady.

Dalšího stupně vývoje dosahují kukačky, které sice ještě hnízdí, ale hnízdo si již nestavějí. Používají hnízd cizích ptáků, ale mláďata si vychovávají samy. V opuštěných cizích hnízdech zakládají samostatné rodiny, o které také pečují. Tak se stává, že se od hejna odloučí další samičky a kladou vajíčka do hnízd samostatně žijících párů. Tak přímo u jednoho druhu poznáváme přechod od nedokonalého hnízdního parazitismu k dokonalému a můžeme předpokládat, že kukačky budou v dalším stupni vývoje podkládat vajíčka nejen blízko příbuzným druhům a rodům, ale nakonec i zcela cizím ptákům. Tak se asi vyvíjel hnízdní parazitismus".

Všechny fotografie
 autor příspěvku.

RNDr. STANISLAV KLÍR, CSc. VEDOUcí ČESKÉHO INSPEKTORÁTU LÁZNÍ

PODĚKOVÁNÍ

○ K 10.výročí zřízení CHKO Slavkovský les ○

Není populární prosadit nápravná opatření tam, kde je škoda prostým okem patrná, viník zjistitelný a náprava technicky možná. Škody na živé přírodě odstranitelné nejsou, příroda však má nesmírnou regenerační schopnost - až po určitou hranici, kdy kvantitativní nárůst vede ke změně kvality. Živá příroda se buď přizpůsobí nebo odumře.

Daleko nepopulárnější a obtížnější je však prosazovat preventivní opatření tam, kde je škoda potenciálně možná, ještě k ní nedošlo a lze ji očekávat především činností člověka. Technický pokrok je rychlejší než přírodní odpověď. V dobré víře zavedené postupy a technické novinky se pak stanou škodlivými až po řadě let, mnohdy až po desetiletích. Odpověď přírody není souhlasná. Změny jsou obtížné, nákladné, mnohdy nemožné a přijatá opatření jsou jen stínovým odrazem způsobených škod a přesto se přesvědčujeme, že jsou uspokojivá.

Proto je důležitá preventivní péče. V lidské společnosti se vžil obrat léčebně-preventivní péče. V přírodě pak ochrana. Velkou chybou je, že ochraně připisujeme nesprávně statickou funkci, neboť je především dynamická, preventivní a tvůrčí. Hospodaření v ekologicky vyvážené krajině zabezpečují v současné době chráněné krajinné oblasti. Doufám, že se tím příští generace neuspokojí, neboť naše krajina by měla být ekologicky vyvážená jako celek a uspokojovat se jen některými vybranými oblastmi nepostačí.

CHráněná krajinná oblast Slavkovský les patří k mladší generaci. Do vlnku dostala nejen lázeňská místa celostátního a mezinárodního významu, Karlovy Vary a Mariánské Lázně, ale i hluboké lesy a sem tam zemědělsky obdělávanou úrodnou půdu na náhorní plošině. Kromě zbytků po dobývání - odvalů i obvalů - jsou v severní části i hlubinné doly. A se stále přetrvávající prospektorskou tradicí, stává se téměř každoročně cílem nových a nových geologickoprůzkumných vrtných prací.

Ochrana zemědělského půdního fondu usiluje o navracení ladem

ležící půdy zemědělské výrobě. Výnosy na málo úrodné a pro provoz mechanismů meliorované půdě jsou nízké. Řešením se zdá být obnovení chovu dobytka, ať již v odchovných mladého skotu, nebo v pastevních areálech. Příroda na náhorní plošině Slavkovského lesa je však málo nakloněná melioracím. Známe úseky, jejichž odvodnění jsem se marně snažil zpochybňovat a snad proto jsem je nepřestal sledovat. Dnes lze tyto meliorační drény dokumentovat jen leteckými snímky v infračervené části spektra. Také otázky lesního hospodářství nejsou lehké, i když se obnově lesa věnuje v souladu s lesním hospodářským plánem velká pozornost a erozní jevy se vyskytují jen při těžbě holou sečí. Rovněž dostavba obcí není bez problémů.

Slavkovský les tvoří přirozené zázemí lázeňským místům, je cílem vycházek i výletů pacientů a rekreaantů. Technické služby obou lázeňských míst obhospodařují takzvané lázeňské lesy. Kromě toho se ve Slavkovském lese nachází infiltrační území mariánskolázeňských, kynžvartských, pramenických a novoveskolučných kyselek a z části i karlovarských term. Ve střední Evropě nenajdeme podobnou oblast, která by soustřeďovala několik stovek přírodních výskytů minerálních pramenů na tak malém území.

Za dobu své existence vybudovala Správa chráněné krajinné oblasti pro návštěvníky - pacienty Československých státních lázní hojně navštěvované naučné stezky Smraďoch u Farské kyselky nad Mariánskými Lázněmi, Kladské rašeliny a Křížky u Pramenů. Připravila k vyhlášení nová maloplošně chráněná území - chráněné naleziště Upolínová louka u Nové Vsi, chráněný přírodní výtvar Podhorní mořety u Mariánských Lázní a státní přírodní rezervaci Holina u Lázní Kynžvartu. Vybudovala desítky orientačních a informačních tabulí. Pravidelně zajišťuje strážní služby. Trpělivý a systematický dohled na vzácné chráněné stromy a stavebně cenné objekty. Za tento přístup a pomoc rozvoji lázeňství a ochraně přírodních léčivých zdrojů patří početně malému, ale odborně fundovanému a lidsky nadšenému kolektivu

Správy chráněné krajinné oblasti
Slavkovský les náš pozdrav po de-
seti letech činnosti a náš upří-
mný dík.

Ohře s Karlovými Vary
z hradiště Starý Locket
u Tašovic. Foto:Wieser

OHŘE JAKO ZEMĚPISNÝ POJEM

PhDr. MILOSLAV WAJS ○

Tři vlnité čáry ve znaku Karlových Varů, z nichž jako by vystupovala horní část trupu českého lva, symbolizují tři vodní zdroje našeho lázeňského města: Ohři, Teplou a Vřídlo. Ve starších dobách se dotýkala Ohře jen pravým břehem Karlových Varů; dnes protéká městem, jež se rozrůstá do šíře především předměstími na jejím levém břehu.

Ohře je jediná česká řeka, jež pramení mimo území Čech. Její pramen je ve Smrčinách (něm. Fichtelgebirge) a nejprve protéká severovýchodní oblastí spolkové země Bavorsko pod jménem Eger. Vstupuje na území Čech a brzy nato tvoří pod chebským hradem ohyb, staročesky heb. Odtud pochází české jméno města Cheb, kdežto německý název Eger dala městu řeka.

Dalším tokem se Ohře částečně dotýká chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. Pod loketským hradem tvoří Ohře další, ostřejší ohyb, oblouk než v Chebu a odtud si vysvětlíme německé pojmenování Elbogen, zatímco české jméno Loket naznačuje ohyb paže, loket.

Ohře teče dál směrem severovýchodním pod krušnohorským zlomem a u Litoměřic se mísí její vody s proudem Labe.

Jméno Ohře je jedním ze zeměpisných názvů, jež dokládají keltská sídla v našem kraji (4. - 1. stol. před n.l.). Po Keltech přišli do Čech germánští Markomani (do 5. stol. n.l.) a od 6. století byl kraj od Chebska na východ (a o všem i ostatní území české země) osídlen slovanskými kmeny. Německé obyvatelstvo sempronikalo kolonizací od 13. století. Až do roku 1945 se ubírala Ohře delší částí svého toku (až do Postoloprt) krajem osídleným většinou německým obyvatelstvem.

Je pozoruhodné, že právě tato řeka poutala už v 19. století pozornost českých spisovatelů jako kterákoli jiná řeka české země, protékající krajinou českou i podle obyvatelstva, jako třeba Labe, Vltava nebo Sázava.

ŘEKA OHŘE V ČESKÉ KRÁSNÉ LITERATUŘE

Řeka Ohře jako zeměpisný pojem s konkrétním a osobitým obsahem vstoupila do české literatury v druhé polovině devatenáctého století. Je příznačné, že právě Ohře, jež svým vlněním, melodií svého toku a tajemstvími hlubin tvoří jakýsi ženský element mezi krajinnými prvky, zaujala nejprve dvě naše spisovatelky, sestry Sofii a Johanu Rottovy, známé v literatuře jako Sofie Podlipská a Karolina Světlá.

Poněkud však překvapí, že citově hlouběji založená Sofie Pod-

lipská nebyla půvaby Ohře a jejích břehů tak dotčena jako střízlivě, jinak vnímající Karolina Světlá. Podlipská píše v dopise z 19. června 1855 (doprovázela tehdy do Karlových Varů na léčení svého otce) své sestře bez vzrušení o vycházce do Doubí: "Byli jsme v Aichu dnes dopoledne, bylo tak pěkně pod mrakem a cesta je skutečně malebná, šli jsme tam po břehu Oharky, podle lesnaté stráně, z druhé strany se pak táhne rovina malými lesnatými pahorky posetá a vroubená Rudohořím, které se klidně a moudře ozářené k nebesům pne." S hlubším citovým zaujetím vypráví v listě z 28. června o malém výletu do Dalovic: "Včera byla procházka do Dalvic nadmíru krásná. Šli jsme podél Teplé, až jsme přišli k jejímu spojení s Oharkou, pak jsme pronásledovali ty dvě spojené řeky až k přívozu... Já jsem byla ve šťastném rozmaru, slunce také svítilo po dlouhém čase..."

Světlá, v podstatě rozumově založená, kterou zajímaly za pobytu r. 1861 v Karlových Varech (pečovala tu o svého manžela, který byl v lázních na léčení) spíše charakterové rysy návštěvníků lázní, dovedla však se zanícením vyprávět o dojmech z procházky z Doubí podle řeky: "Až do Aichu se jede, pak se jde lesem pěšky ustavičně na břehu Ohře. Ale tyto břehy! Nikdy jsem neviděla tak rozkošné u nějaké řeky. Kytice rokytí mezi mechem pokrytým kamením střídají se s vláknými vodními květinami a vysokou trávou. Den byl bez mráčku, nebe modré jako safír a lesnaté vršiny z obou stran nádechnuté lehkou mlhou."

S nelíbenou vroucností dovedla Podlipská vyjádřit okouzlení Vřídlem a říčkou Teplou. Z dopisu z 21. června 1855 cituji: "... ach, má Johanko, jak ten Sprudl miluji. Tobě to mohu říci, ty to pochopíš, vidím v něm síly, duchy, slyším z něho tak mnoho divných smíšených hlasů a on mě tak magneticky přitahuje, že se mu často až příliš přibližuji a pak postříkána jeho vroucí vodou zpět zase couvnu." V dopise z 12. srpna 1861, adresovaném sestře do Varů, vzpomíná na vycházku k dnešní Toskáně: "Až půjdete do Freundschaftssaalu a po cestě zahloubáš-li zraky bezděky na

kroužící se okolo oblázků vlnky
Teplé, nad níž ta lesnatá strán
se vypíná, vzpomeň si na mne,
hledívala jsem tak ráda na jejich
hraní. Při tom mi srdce tak moc-
ně buchávalo, jak mladé srdce to
umívá..."

Jedenáct let po karlovarském
pobytu Karoliny Světlé zavítal do
našeho lázeňského města Jan Neruda,
když připravoval (bylo to r.1872)
cestopisné fejetony ze západočeské-
ho pohraničí pro Národní listy.
Všechny byly pak otištěny v Menších
cestách pod souhrnným názvem Seve-
rozápadní lázně naše. I jeho, milov-
níka přírody, zaujala svým kouzlem
řeka Ohře. Pod dojmem plavby po ní
a po návštěvě malých kysibelských
lázní věnoval řece vřelá slova na
dvou místech fejetonu s názvem Ky-
sibel (dnešní Kyselka). Cituji

alespoň jeden úryvek: "As dvě
hodiny z Karlových Varů po Ohři
k severu a jsme v Kysiblu. A jsme
tu v romantické, milé krajině,
jak jsme po celé ty dvě hodiny
plouli jen samou romantikou. Ohře
je malebna jako Sázava. Hned se-
bou švihne kolem divokých skalisk,
hned letí jehličnatým lesem a je-
jí vlny jsou samá barevná hra a
vzduch nad ní nejvonnější balzám
lesní."

Vznícenými i něžně líbezný-
mi slovy vyjádřil hold půvabům
Ohře Vilém Mrštík, častý návštěv-
ník Karlových Varů. Úvodní slova
prozy Ohře (otištěna roku 1909),
v níž vypráví pověst o Svatošovi
a vodní víle, jsou toho přesvědči-
vým dokladem. "Hned pod Loktí te-
če krásná moje Ohře. Slavná voda,
milý, srdci blízký kraj. Tak sladce

Řeka Ohře pod
Svatošskými ska-
lami.

nedovede promluvit žádná řeka jiná jako ta. Šel jsem jako v snách. Hadovitou křivkou prodírá se úvalem a není místa holého po celé její cestě od Lokte až k Svatošským skalám: všude lesy, všude stromy, louky a křoví z břehu nahnuté a Ohře sama s nebem ke dnu strženým zdá se hořeti tu sama v sobě, v lesku bezpočetných zrcadel."

Pokusil jsem se snést několik přesvědčivých svědectví, i když jsem volil jen stručné ukázky, že řeka Ohře se vřadila do české literatury jako inspirační motiv k osobitým krajinným kresbám z karlovarského okolí.

Publicista Eduard Bass vidí však na sklonku dvacetiletého trvání republiky, když se schyluje k evropskému válečnému požáru, Ohři

i kraj při ní jinak než dosavadní oslavovatelé jejich přírodních půvabů. Bassovi je symbolem české státnosti, v roce 1938 těžce ohrožené, a přece nezničitelné. Po jarní mobilizaci 21.května otiskuje týden nato v Lidových novinách veršovaný rozhlásek s nadějí, že se politické události nakonec přece obrátí v náš prospěch. Závěrečné verše jsou nesený pevnou vírou, jež vychází ze slavné věštby J.A.Komenského.

Až bude jednou po hře,
poteče dále Ohře
tou starou naší krajinou,
nedílnou, pro nás jedinou,
v níž bude provždy dobře.

Časné jaro
u Ohře.

Fotografie:
Harvánek

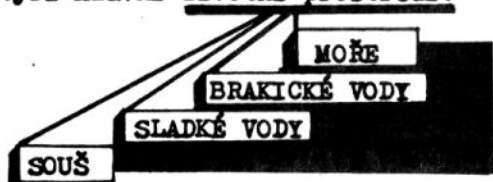
známe
SKUTEČNĚ ZVÍŘATA?

3. část - ekologie [Ⓐ]

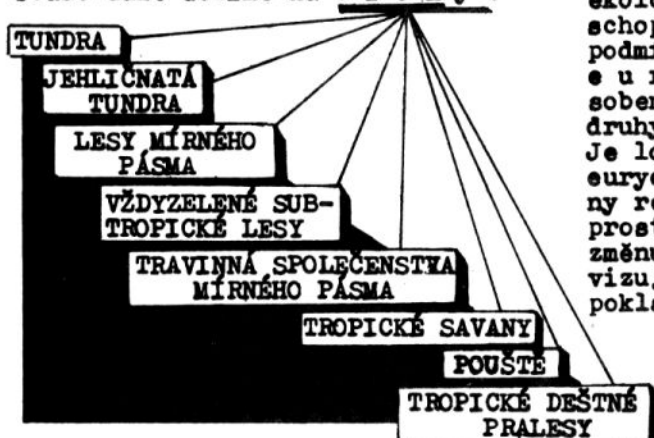
text RNDr JAROSLAV BOČEK

fotorepro NG JAN HARVÁNEK

Ekologie se zabývá souborem vztahů a působení mezi organismy a jejich prostředím, přičemž součástí tohoto prostředí jsou i jiné organismy. A u t e k o l o g i e zkoumá tyto vztahy na úrovni jedince, populace a druhu, s y n e k o l o g i e na úrovni souborů populací více druhů či společenstev. Společenstva (b i o c e n o z y) nejsou vymezena systematickou příbuzností, ale společným prostředím - b i o t o p e m . Největší přirozené celky v rámci biologického systému Země (b i o s f é r y) se označují jako e k o s y s t é m y . V biosféře jsou čtyři hlavní životní prostředí:

Souš je nejproměnlivějším prostředím v čase a prostoru. Prostředí souše dále dělíme na b i o m y :

Prostředí souše lze dělit i za zoogeografických hledisek (viz minulá kapitola).

Živočichové jsou přizpůsobeni stejně jako ostatní organismy určitému životnímu prostředí a určité životní strategii - "životnímu stylu". Toto zapojení se označuje jako e k o l o g i c k á n i k a a zahrnuje jednak stano- viště, prostor příslušného druhu, jednak vztahy k neživému prostředí, jednak vztahy k ostatním složkám biocenózy. Ekologická nika krtka zahrnuje určitý prostor v půdě, život v půdních norách, budování

specifických staveb, vyhledávání bezobratlých živočichů jako hlavní součástí potravy, vztah k ostatním živočichům včetně šelem a ptáčích dravců atd. Ekologická nika může být stejná i pro více druhů v rámci různých systematických jednotek (kopytníci afrických savan žijí ve společných stádech, živí se stejnou potravou a i v jiných směrech mají stejný způsob života bez ohledu na příslušnost k sudo- či lichokopytníkům. Netopýři žijí přes den ve skrytu a v noci loví ve vzduchu hmyz - podobně niky mají příbuzné skupiny hmyzu atd).

Ekologická nika může být užší (akorec vodní žije při čistých bystřinách, kde loví larvy hmyzu, koala žije na eukalyptech a živí se pouze jejich listy), nebo širší (špaček žije i hnízdí v rozličných prostředích a sezonně mění i biomy, tygr žije od jehličnaté tajgy po tropický deštný prales). Druhy se širokými ekologickými nikami, které jsou schopné tolerovat širokou škálu podmínek k životu nazýváme e u r y e k n í m i . Druhy přizpůsobené naopak úzkým nikám jsou druhy s t e n o e k n í m i . Je logické, že druhy a skupiny euryekní jsou během vývoje schopny reagovat plastičtěji na změny prostředí, potravní nabídky či změnu dalších faktorů ("lépe improvizují") a mají proto větší předpoklady k vývoji než druhy a skupiny stenoekní. Stenoekní druhy mají díky malé toleranci vůči měnícím se podmínkám daleko menší šanci přežít a nemají proto pro evoluci živo-

čichů rozhodující význam. Hledáme-li při studiu historického vývoje živočichů (f y l o g e n e z i) pro vývoj rozhodující, "základní" druhy či skupiny, najdeme zpravidla formy typicky euryekní. Na druhé straně úzká specializace umožnila některým živočichům dokonalé přizpůsobení se prostředí během svého vývoje. Příkladem úspěšného přizpůsobení je přežití starobylé skupiny žraloků (více méně stenoekní) vedle obrovské, vývojově mladší a široce větvené (euryekní) třídy ryb, nebo existence ptakopyska a ježur vedle pokročilejších živorodých savců.

V případě žraloků se jedná o dokonalé, dosud nepřekonané zvládnutí ekologické niky (rychlí, po všech stránkách perfektně přizpůsobení dravci) v relativně krátkém vývojovém období (v devonu je vývoj prakticky ukončen a až do dnešních dob "již není co vylepšovat"). Australští vejcorodi přežili zase díky geografické izolaci - neměli ve svých nikách konkurenci, která je jednou z podmínek vývoje vpřed - zůstali na stejném stupni jako ve třetihorách - neboť opět "nebyl důvod ke změně". Vzpomínaná koala medvídková je primitivním a tupým zvířetem; přežívá však vlastně ze stejných důvodů - díky úzké potravní specializaci. Eukalyptovým lis-

tím se totiž žádný jiný savec ani jiný obratlovec neživí.

Rozsah a plasticita ekologických nik nabývá zvláštního významu ve světě řízeném člověkem, zejména u obratlovců. Ti totiž, vzhledem ke své tělesné velikosti i z dalších příčin, potřebují velký životní prostor. Nestačí jim větší malá území na nichž jim člověk zachoval podmínky blízké původnímu životnímu prostředí. To je jedna z příčin, proč je mezi obratlovci nejvíce vyhynulých a ohrožených druhů. Druhy, které nejvíce trpí změnami způsobenými člověkem se označují jako *kulturofobní* (tetřev, tetřívka, jeřábek,

Ríká se, že voda je krví naší Země. Doslova propojuje všechny složky životního prostředí a je součástí všech ekologických nik. Voda je tedy nejzákladnějším prvkem života.

Mýval je nejznámějším zástupcem medvídkovitých šelem (snímek na druhé stránce nahoře). O tom, že patří k druhům tzv. euryekním svědčí fakt, že ve své domovině (Amerika od Kanady až po Panamu) se značně rozmnožil především díky své značné přizpůsobovací schopnosti. Najdeme ho i ve velice frekventovaných místech a dokonce se stává "obtížným krasavcem" i v některých městských aglomeracích. Dokladem jeho pružnosti je i jídelníček. Živí se raky, žábami, drobnými hlodavci, hmyzem, různými plody a s oblibou pojídá kukuřici. Žije zpravidla blízko vody a má zvláštní zvyk, jemuž vděčí za své jméno - umývá před jídlem potravu, drží ji v předních tlapkách a ponořuje ji do vody.

Parohatí a zejména čeled jelenovitých proděla od třetihor bouřlivý rozvoj. Dá se o nich říci, že ještě dnes jsou v plném rozvoji. Mnoho jejích rozličných druhů žije po celé Euroasii a v Americe. Jen jediný druh žije v severní Africe. Obývají stepi i lesostepi, hlavně však lesy, v nížinách i v horách, v studených, v mírných i v tropických pásmech. Na spodním snímku je los, největší zástupce z jelenovitých kopytníků. Zeměpisné rozšíření losa zahrnuje severské oblasti Starého i Nového světa, kde žije v jediném druhu a několika zeměpisných rasách, které jsou si velmi blízké jak vzhledem, tak i způsobem života. Na našem území žili losi ještě ve středověku, byli však vyhubeni. Teprve v posledních letech toto krásné zvíře znovu obohatilo naši přírodu. Díky přísné ochraně na severu Evropy se totiž početní stav zvýšil, losi se šíří na jih a první zatoulanci byli zastiženi i u nás ve Slavkovském lese.

křepelka, většina obojživelníků atd). Jsou však i druhy kterým lidská činnost ekologicky prospívá - druhy k u l t u r o - f i l n í (kos černý, kachna divoká, labuť velká, bažant obecný, hrdlička zahradní, hraboš polní a jiní); extrémem jsou pak druhy s y n a n t r o p n í, úzce vázané na člověka (vrahec polní, myš domácí, potkan, hmyzí škůdci a paraziti).

-Pokračování-

Kivi patří k ptákům běžcům. Žije na Novém Zélandu ve třech druzích, z nichž nejznámější je kivi jižní. Ve své domovině přežíval v hojné míře v minulosti především díky izolovanosti Nového Zélandu od okolního světa. Je velký asi jako slepice a má úplně zakrnlá křídla. I v tomto případě přežil, neboť "nebyl důvod ke změnám". Na ostrově totiž nežili žádní nepřatelé - šelmy. Obrat nastal s příchodem bělochů. Protože nelétá, stává se snadnou kořistí psů a koček, které sem přivezli první kolonisté. Ještě v minulém století byl kivi velmi hojným ptákem, ale právě působením člověka byl místy už zcela vyhuben a dnes je tak vzácný, že nad jeho ochranou bdí přímo novozélandské státní úřady.

Skorec vodní je zpěvný pták příbuzný drozdům. Celým svým životem je vázán na vodu, hlavně na horské bystřiny. Pobíhá v proudech peřejí a pod vodopády, prochází se pod hladinou a vrhá se do horských ples. Patří mezi typické zástupce Slavkovského lesa. Je stálým ptákem, který ani v zimě neopouští své hnízdiště, potuluje se jen podél vody a hledá nezamrzlá místa. Jeho ekologická nika je značně úzká. Dojde-li k znečištění vody a k úhynu larev hmyzu, není schopen se přizpůsobit změněným podmínkám a zajišťovat si potravu v jiném biotumu. Proto patří mezi druhy vzácné a v našich podmínkách, kdy kvalita vodních toků se neustále zhoršuje, patří mezi druhy nejvíce ohrožené.

JIRÍ KAREN

1974
1984

BULDOZER

Akátům poblíž jatek
jsem rozbil kosti
Císařským řezem
vytnul pařezy

ale až jednou chodci
se budou procházet
po bulvárech
budoucího města

ucítí tam dole
vůni lip a kaštanů
Uslyší šumění
borovic

Pomyslí si:
- Bez bolesti
na tomto světě
světelného
není nic

Dopravdy
nic -

JÁ STROM

Já strom
bydlící na Větrné hůrce
unavený a usýchající
omlouvám se za opuku
skále

a květinám
za sucho

Až poslední platan
pohasne v parcích
až nad světem -
jediným městem -
se uzavře obzor
a z pouště přitáhne
prašný písek

- kam se ukryješ
člověče -

MALÁ
EKOLOGICKÁ

Dlouho se zdálo:
je to jen řečnická otázka
Teď to tu stojí
jak prokurátor v tóze

- Život lidstva i tvůj
visí na vlásku
důvěry A nemysli si -
mne se to netýká

Hle kukačka nám odpočítává
poslední měsíce týdny
Zanikneme my
anebo zánik ?

AVKOVSKÉMU
ESU

POZVÁNÍ
NA
VYCHÁZKU

Zvu vás na vycházku
Potkáme kameny
plné otázek
Stíny stromů
budou k odpočinku
Ptáci ptačí
Pravda
pravdoucí

ZÁMEČEK V CIHELNÁCH

text : PhDr. STANISLAV BURACHOVIČ
foto: Ing. STANISLAV WIESER

Každý, i ten sebemenší dům má svou více či méně zajímavou historii. Podívejme se dnes, co je psáno v kronice tzv. Zámečku v Cihelnách při trati Karlovy Vary - Mariánské Lázně. Nejde vlastně o skutečný zámek, ale o stavebně nápaditou vilu, jež působila na vesnici svou výstavností tak okázale, že ji lidé "povýšili" na zámek. Objekt stojí v Cihelnách v krásné poloze na mírném návrší na samém úpatí lesnatého vrchu Tančírna. Od Zámečku je pěkný výhled do malebného údolí řeky Teplé.

Dějiny domu jsou úzce spjaty s osobností továrníka Rudolfa Fischera. Fischer byl spoluzakladatelem porcelánky v Březové Fischer-Mieg. V osmdesátých letech minulého století továrník zakoupil v Cihelnách řadu pozemků i s hospodářstvími a zcelil je ve velkostatky. V roce 1890 si dal ve vsi postavit luxusní letní rezidenci podle projektu vídeňských architektů Fellnera a Helmera. Jednopatrová

stavba s arkýři, věžičkami a velkými mansardovými prostory byla obklopena parkem a náležela k ní velká hospodářská budova. Ve vile bylo mnoho cenných uměleckých předmětů, reprezentativní lovecký pokoj, japonský pokoj ve věži, velká sbírka starých dýmek, vzácné obrazy a orientální koberce. Po smrti továrníka Fischera přešel dům do vlastnictví jeho dcery Johanny Marie, která se roku 1896 stala manželkou karlovarského advokáta JUDr. Felixe Knolla. Knollům se v roce 1899 narodil syn Wolfgang Eduard. Ten se stal posledním soukromým majitelem Cihelen. Dne 3. listopadu 1934 budova z velké části vyhořela, požárníci zdolávali oheň více než 10 hodin. Požár zničil kromě loveckého pokoje téměř všechno zařízení. Karlovarské noviny přinesly o neštěstí velkou reportáž, v níž se také píše o pokusech mařit hasící práce - požárníkům kdosi během akce prořízl část vodních hadic. Pachatel nebyl nalezen. Pokud je nám známo, byl objekt v krátkém čase obnoven v téměř původní podobě.

V roce 1945 se Zámeček stal majetkem SSSR, později byl předán našemu státu a svěřen do péče KNV a poté ONV v Karlových Varech. V šedesátých letech jej převzala Tesla Nýřany a chtěla v něm zřídit rekreační zařízení či pionýrský tábor. Ze záměru sešlo a Zámeček byl prodán soukromíkovi. Ani ten však stavbu nezachránil. Dlouhá léta byla prázdná

a chátrala za vydatného přispění vandalů a zlodějů, kterým se např. hodila i pěkná kovaná vrata z hlavního vstupu do parku. Až v sedmdesátých letech byl zdevastovaný objekt převzat do správy ZV ROH Národního výboru hlavního města Prahy, který započal s jeho velkorysou a nákladnou opravou. Výstavbu, jež trvala tři roky, prováděly Pozemní stavby Karlovy Vary. Kolaudace dokončené stavby se konala v dubnu 1980. Dnes má rekreační středisko Zámeček devět dvoulůžkových pokojů s přistýlkami a umožňuje ubytování pro třicet osob. Další kapacita deseti lůžek je v nedaleké budově někdejšího hospodářství, která patří k rekreačnímu středisku. U ní se nacházejí moderní tenisové kurty.

Zámeček v Cihelnách je architektonickou ozdobou severní části Slavkovského lesa. Je potěšitelné, že byl po složitých osudech zachráněn před zkázou doslova v hodině dvanácté. Lze si jen přát, aby takovýchto zachráněných staveb v naší krajině přibývalo.

VÝVĚR KYSELKY V LOUCE
Foto: Wieser

1974
1984

KLADSKÁ

dendrologicky

ING ZDENĚK NĚMEC

Kladská, to jsou především vrchovištní rašeliniště (Tajga, Lysina a Paterák) s obdivuhodnou rašeliništní květenou, ale také mokřadní společenstva a rozsáhlé lesy.

Kladská je však také značně zajímavá z dendrologického hlediska. Nejen v samotné osadě, ale i v širokém okolí mezi obcemi Prameny, Mariánskými Lázněmi a Lázněmi Kynžvart, byla provedena značná introdukce dřevin, a tak byly původní dřeviny obohaceny o celou řadu vzácných cizích druhů dřevin, ale též i o některé okrasné odrůdy (kultivary).

Introdukovány byly především severoamerické dřeviny: jedlovec severoamerický (*Tsuga heterophylla* Raf./Sarg.), který je reprezentován dvěma statnými jedinci, dále pak jedle stříbrná (*Abies procera* Rehd. "Glauca") - je zastoupena osmi mohutnými jedinci, smrk Engelmannův (*Picea engelmannii* Parry/Engelm.) - je zastoupen desítkami jedinců. Exempláře tohoto druhu smrku rostou nejen v osadě Kladská, ale též roztroušeně po lesích u Pramenů, Lázní Kynžvart a Mariánských Lázní. V některých lesních částech tvoří celé menší porosty, které velmi příjemně kontrastují s domácími dřevinami, ale též s některými introducenty nebo s některými odrůdami. Ze severoamerické oblasti pochází též jedle arizonská (*Abies lasiocarpa* Hook./Nutt. v. arizonica Merr./Lemm.), která je na Kladské zastoupena několika plodnými jedinci. Ve skupinkách se též vyskytuje v lesích mezi Kladskou a Mariánskými Lázněmi. Tato jedle je typická korkovitou kůrou a někdy se proto nazývá jedle korková. Několika jedinci je na Kladské zastoupena též jedle ojíňená (*Abies concolor* Gord./Hoopes. "Violacea"), která má svojí domovinu v horách Kalifornie. Cypřišek Lawsonův (*Chamaecyparis lawsoniana*

Péče o genofond původních lesních dřevin a jeho další reprodukce je v současné době jedním z nejdůležitějších společných úkolů lesního hospodářství a ochrany přírody. Tento úkol je s ohledem na nárůst imisní zátěže lesních porostů velmi aktuální i pro území Slavkovského lesa.

Jedním z příkladů praktického naplnění péče o zachování původního genofondu lesních dřevin a vytvoření genetické banky je spolupráce Státních statků Sokolov - provozu lesního hospodářství, VÚLHM - pracoviště Plzeň a Správy CHKOSL při odběru roubů z vybraných jedinců náhorního ekotypu borovice lesní. Areál této borovice je ve Slavkovském lese z části vázán na oblast serpentinného masivu. Odběr roubů z vybraných stromů porostu genetické klasifikace IIA byl proveden ve dnech 28.-29.srpna 1984 v prostoru Vlček-Planý vrch, porost 138 b3 LHC Kladská. (Dokončení na následující stránce.)

Murr./Parl.) je zastoupen jediným exemplářem. Pozornost si zaslouží též smrk sivý (*Picea glauca* Moench. Voss.), který je zastoupen více jedinci. Ze severoamerické oblasti byl na Kladské introdukován též jasan pensylvánský (*Fraxinus pensylvanica* March.), který roste na hrázi rybníka a bříza žlutá (*Betula alleghaniensis* Brit.), která je zastoupena jediným stromem u restaurace.

Východoasijská oblast je reprezentována smrkem ajanským (*Picea jezoensis* S.et Z./Carr.), který se zde nalézá ve čtyřech exemplářích. Červenolistá odrůda buku lesního "*Atropunicea*" je hojně zastoupena na Kladské, ale též v okolních lesích. V lesních porostech kontras-

tují červené listy těchto buků velmi zajímavě s domácími dřevinami, zvláště pak s cizími druhy smrku a jedle. Červenolistá odrůda buku s listy na okrajích listové čepele bíle zbarvenými se nazývá *Roseomarginata*. Na Kladské je zastoupena ve dvou exemplářích. Na Kladské se též vyskytuje javor stříbrný (*Acer saccharinum* L.) s listy silně nažloutlými. Ten náleží k odrůdě "*Luteum*". Javor horský (*Acer pseudoplatanus* L.) je zastoupen jediní odrůd "*Purpureum*" (spodní část listů je purpurově zbarvená) a jedincem odrůdy "*Nitzetii*" s listy na horní straně kropenatými a na spodní straně pak purpurovými. Jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior* L.) je zastoupen typickými jedinci, ale též odrůdou

Diversifolia, která nemá lichospe-
řené listy, ale listové čepele
jsou jednoduché.

Oblast Kladské byla v minu-
losti obohacena o mnohé exoty. Ty-
to vzácné dřeviny je potřebné chrá-
nit. V minulosti byly vysazovány
z pohnutek romantických, ale též
ve snaze vyzkoušet v našem prostře-
dí cizokrajné stromy. Dnes mohou

sloužit pro odběr roubů a semene.
Stávající bychom měli chránit a
k další introdukci by patrně ne-
mělo již docházet. Domácí rostlin-
ná společenstva jsou přece jen
hodnotnější než sebekrásnější sku-
piny introducentů. A tak nejen
v oblasti Kladské bychom měli své
snahy směřovat k tomu, aby ráz
krajiny zůstal neporušen ve své
přirozené "domácí" kráse.

**Dokončení: Ochrana ge-
nofondu.**

Vzhledem k nutnosti
zachovat stávající vi-
talitu vybraných stro-
mových jedinců, bylo
při sběru upuštěno od
použití stupačkové
soupravy a výstupy do
korun byly realizová-
ny horolezeckou tech-
nikou výstupu po zavě-
šeném laně (viz sním-
ky na předchozí stra-
ně).

Foto: Petr Langáš
Text: Václav Procházka

**NAUČNÁ STEZKA
SVATOŠSKÉ SKÁLY**

Foto: S. Wieser

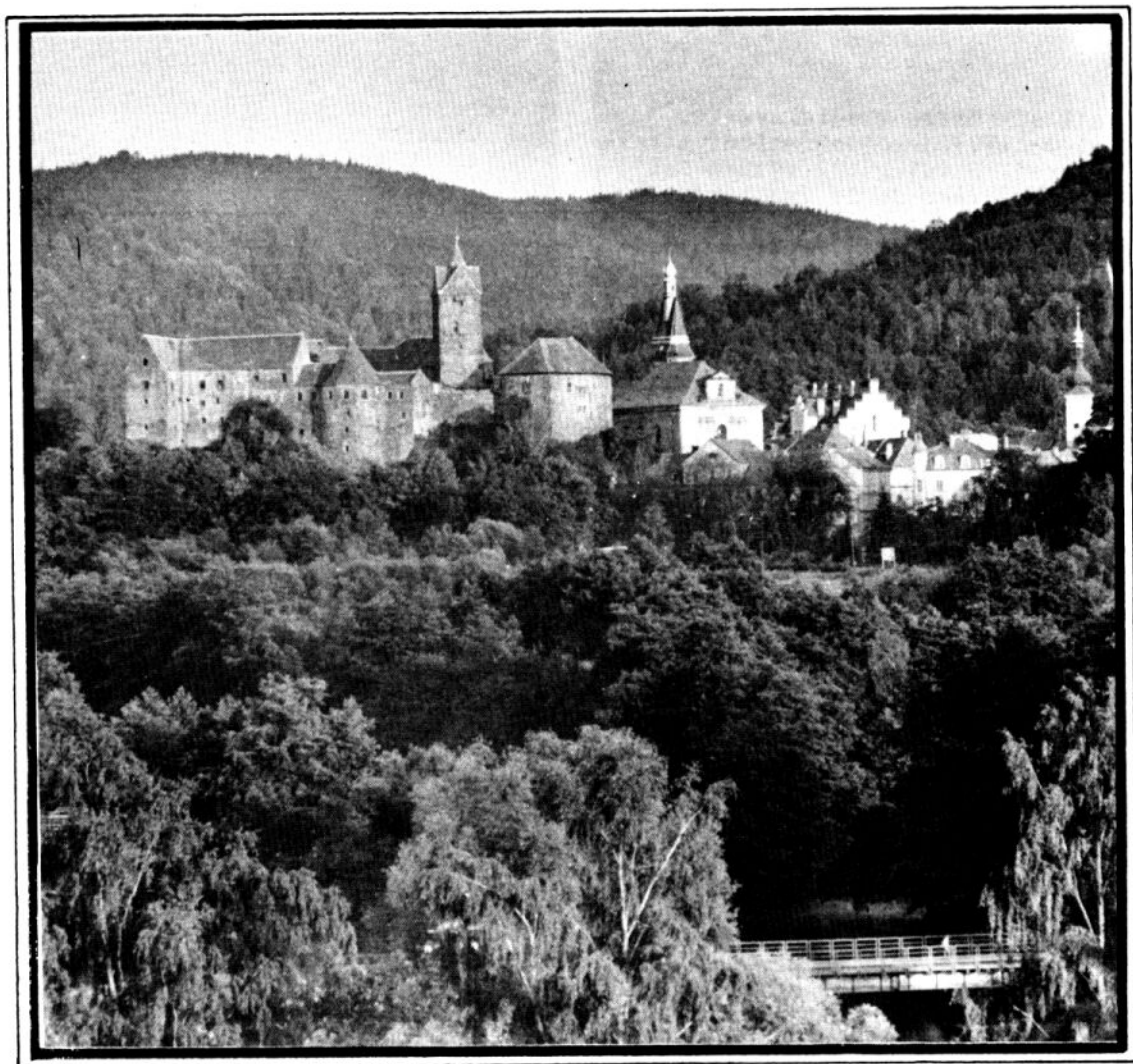

FOTO WIESER

MOTTO **LOKET LEŽÍ NAD VŠECHN**
POPIS KRÁSNĚ A LZE JEJ
JAKO KRAJINNÉ UMĚLECKÉ
DÍLO OBDIVOVAT ZE VŠECH
STRAN.

(J W GOETHE 1807)

Loket patří k nejstarším sídelním lokalitám na území západočeského lázeňského trojúhelníku a je jednou z nejpamátnejších městských rezervací v Československu. Někdejší Goethův obdiv nad krásou Lokte i dnes plně sdílí každý, kdo se s romantickým hradním městečkem seznámí.

V letošním roce slaví Loket 750. výročí svého založení. V zájmu

historické pravdy je však nutno upřesnit, že ono 750.výročí se nevztahuje přímo k založení města, ale pouze k první nesporné písemné zmínce o loketském hradu v roce 1234. Zmínka se nachází v listině českého krále Václava I., jež byla vydána na Strahově a týkala se obce Jakubova na Karlovarsku. Z listiny se dozvídáme o tehdejším loketském purkrabím Sulislavovi (1234-1239). Město Loket, existující jako hrazené královské město patrně už kolem roku 1200, je v listinách výslovně uváděno až od začátku 14.století. Stavba loketského hradu jistě spadá poměrně daleko před rok 1234. Nejspíše byl vybudován na místě předchozího hradiště kolem roku 1150

K LOKETSKÉMU JUBILEU PhDr. S.BURACHOVIČ

za vlády krále Vladislava II. (1140-1172) jako pohraniční strážný hrad. Strategický význam Lokte ve středověku dobře vystihuje přirovnání z roku 1542. Humanistický básník Gaspar Bruschius (1518-1557) jej tehdy ve svém díle "Popis Smrčin" označil za klíč k české zemi.

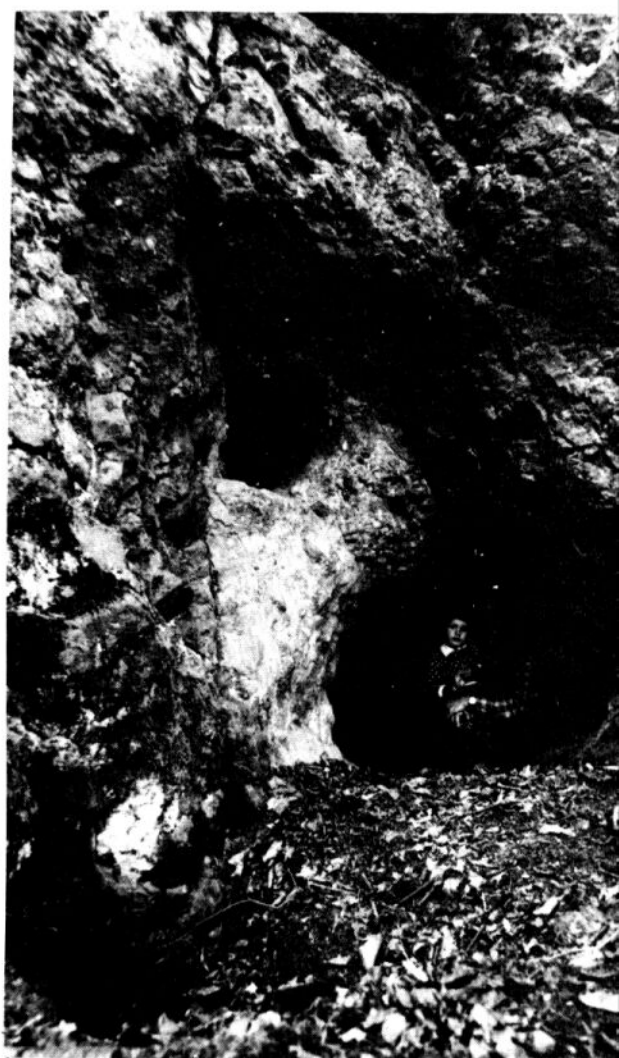
Důstojným dárkem k letošnému loketskému výročí se stala shrnující monografie "Loket" autorů F. Kašíčky a B. Nechvátala. Bohatě vypravená kniha vyšla v roce 1983 jako 36. svazek edice Památky v nakladatelství Odeon Praha.

díry trpaslíků

text

STANISLAV WIESER
STANISLAV BURACHOVIČ

Až do roku 1976, kdy byla vydána turistická mapa Krušných hor (Kartografie n.p. Praha a VEB Tourist Verlag Berlin), nebyla v poválečné turistické literatuře žádná zmínka o lokalitě označené v nové mapě jako Skalky skřítků. V prvním vydání mapy byla ke Skalkám vyznačena odbočka červeně značené turistické cesty mezi Dubinou a Kyselkou. V terénu a v dalších vydáních mapy toto značení bylo zrušeno na žádost vojenského újezdu, v jehož blízkosti lokalita leží. Nám však v tomto příspěvku nejde o popis cesty ke Skalkám skřítků, ale o shrnutí několika zajímavých, dílem zapomenutých a dílem snad zcela nových poznatků o geologických útvech v terciérních sedimentech a čedičových aglomerátech na Karlovarsku. Nejznámější ukázkou dutin v čedičových aglomerátech byla a je zmíněná lokalita nad Dubinou, která se v německé regionální literatuře uvádí pod názvem "Zweifglöcher" - Díry trpaslíků.

SKALKY SKŘÍTKŮ - ústí vstupu do "jeskynky".

(Všechny snímky Stanislav Wieser)

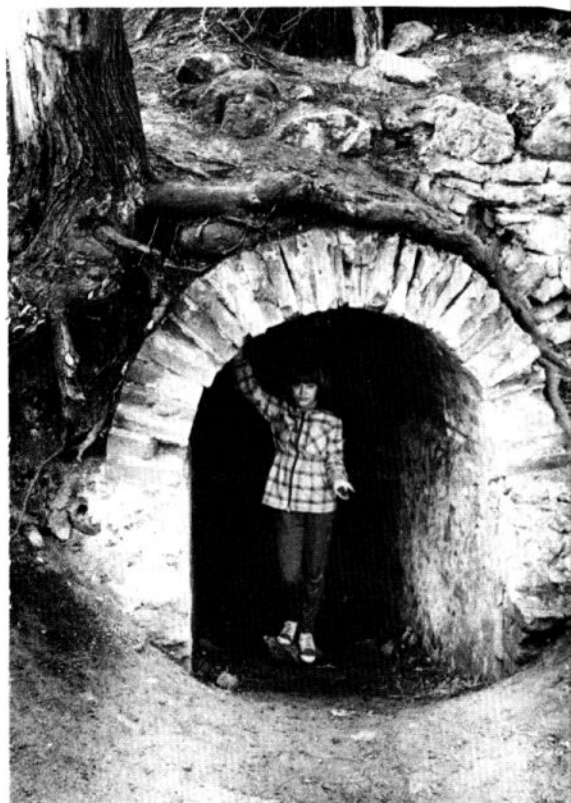
Snad první upozornění na dutiny v čedičových aglomerátech na Karlovarsku podal geolog Wilhelm Haidinger v roce 1838. Při silnici z Karlových Varů před Ostrovem objevil v průřezu vodního příkopu, který

2 3

4

Skalky skřítků - trhlina
a dutiny v závěru jeskynky.
Výška stěny na záběru cca
2,5 metru (1). Jedna z boč-
ních komor v chodbě sklepa
u Mírové, kde zřejmě byl
vyhrabán zuhelnatělý kmen
stromu (2). Zuhelnatělý
kmen stromu vyčnívající ze
skalní klenby sklepa
u Mírové (3). Vstup do skle-
pa u bývalého hostince
v Mírové (4).

směřoval k huti v Ostrově, vpravo ve směru od Karlových Varů, místo, kde byly kdysi kmeny stromů. Zůstaly po nich dutiny do průměru 0,2 metru. Odkaz na toto upozornění a podrobnějším popisem tvorby těchto dutin podává Dr. Ferdinand Hochstetter v knize: "Karlsbad, seine geognostischen Verhältnisse und seine Quellen" na straně 60 - 62. V návaznosti popisuje, že jediná dvě známá místa v Doupovských horách, kde se fenomén v odkryté formě výtečně ukazuje, jsou na vrcholu Pustého zámku a na Schwödlbergu u Svatoboru. Podrobnosti uvádí na stranách 62-65 citované knihy. Vedle vědeckého zdůvodnění vzniku dutin (otvory po zvětralých stromech) uvádí lidové zvěsky o tom, že v dírách žijí jezevci a že štěkot normíků, vpuštěných za nimi, je slyšet v okruhu hory z jejího vnitřku dvě až tři hodiny. Dále uvádí půvabnou pověst

o trpasličích, kteří ze svých doupat vysídlili poté, kdy stoupl ruch u Svatoboru (viz "Kouzelná harfa - pověsti z Karlovarska", vybral a uspořádal S. Burachovič, OKS Karlovy Vary 1962). Za touto pověstí je upozornění na podobné geologické útvary ve Vogelsgebirge v Hesensku.

Záhy se našli jiní renomovaní geologové, kteří Hochstetterův názor revidovali a stavěli jiné hypotézy. K význačným z nich patřil ve druhé polovině 19. století český geolog Gustav Laube. Dutiny v čedičových aglomerátech považoval za mofety vzniklé probubláváním sopečných plynů. K teorii Laubeho se zpočátku přikláněl také významný Karlovarský geolog a hydrogeolog Dr. Ing. Otto Michler kolem roku 1920. Později však bezvýhradně převzal názor Hochstetterův. Ten také publikoval roku 1937 ve Vlastivědě Karlovarska, část geologická. Ještě roku 1927 však v publikaci o přírodních poměrech Karlovarska razil názor Laubeho.

K pozdějším názorům po roce 1945 patří hypotéza o zvětrávání méně odolných brekcií v sopečných tufech (M. Hostička: Chráněná přírodní území na Karlovarsku, 1973).

Stručný souhrn názorů na vznik dutin v lokalitě Skalky skřítků publikoval Burachovič v několika článcích, mezi nimiž v časopise Památky a příroda č. 3/80 je oznámeno odborné veřejnosti vyhlášení chráněného přírodního útvaru na této nejvýznačnější ukázce jinak skrytého geologického fenoménu na Karlovarsku (vyhláška ONV Karlovy Vary ze dne 2.11.1979, kterou se zřizuje CHPV Skalky skřítků).

Nejsme geologové, takže jsme nemohli zaujmout vlastní odborný názor letitého sváru o původu dutin na Schwödlbergu. Určité objasnění jejich původu by se dalo očekávat od srovnávacího studia podobných lokalit. Burachovič znal z regionální literatury i jiná taková místa a Wieser jedno místo, dosud nikde snad nepopsané, náhodou objevil.

Kromě již zmíněného vrcholu Pustého zámku, který je nepřístupný veřejnosti (vojenský újezd) byla zmínka v "Kařkově ilustrovaném

průvodci po království Českém - VIII. Smrčiny, hory Karlovarské a Doupovské" na straně 83: "...objevuje se před námi radonický Chlum (Klumberg, 447 m) jehož západní výběžek zové se Svatá Hora (Schmatta Hora) s proslulými děrami či pernicemi trpaslíků...". Na tomto místě jsme žádné odpovídající útvary nenalezli. Úspěšná však byla exkurze do obce Mírová podle "Heimatskunde des politischen Bezirkes Falkenau", 1898, str. 446 až 447, kde se praví: "Jako kuriozitu lze označit ve skále ražený, dalece rozvětvený sklep, patřící k hostinci U skalního sklepa. Podle pověsti jej vykopali Benátčané, kteří zde patrně hledali kovy a drahé kameny. Ze stropu sklepa ční zcela zkamenělý kmen dubu". Společně jsme toto sklepení navštívili 29. května 1981. Kromě velkého torza kmene je ve stěnách množství zbytků dřevní hmoty, která se rozpadá. Místa jsou kolmo do stěn směřující dutiny o průměru řádově

několika centimetrů. Jejich vzhled ve světle svítlny natolik sugestivně připomínal "díry trpaslíků", že v právě ověřených souvislostech se zvětrávajícím a rozpadajícím se dřevem jsme i my zcela laicky, avšak bezvýhradně, přijali Hochstetterův názor na vznik dutin v čedičových aglomerátech.

K určitým protiargumentům mohl vést Wieserův objev dutin ve strži vrcholové plošiny Dubového vrchu mezi Horním Hradem a Stráží n/Ohří. Zkoumal je v červnu 1982. Vedle dutin morfologicky zcela shodných s útvary na Skalkách skřítků jsou zde i příklady zvětrávání méně odolných shluků vyvrženin v sopečných tufech, případně uvolňování větších balvanů z nich.

Teprve potom jsme laskavostí profesora J. Rubína byli upozorněni na pojednání, které v roce 1973 publikoval prof. V. Král v Acta Universitatis Carolinae 1:19-25. Jednoznačně potvrzuje teorii Hochstetterovu a dalších, kteří tvrdili, že jde o dutiny po kmenech a větvích stromů.

Ve Sborníku Československé geografické společnosti č. 3 ročník 1983 v příspěvku "Lahar na úpatí Doupovských hor?" uvádí J. Rubín geologický fenomen Skalek skřítků a na základě Wieserovy informace i Dubového vrchu do možné souvislosti s Laharem. Lahar je proud bahna a sopečných vyvrženin, vznikající při vulkanické erupci. Možnost existence Laharu, který nebyl dosud v Doupovských horách prokázán ani zkoumán, nikterak nevyvrací Hochstetterovu teorii, naopak lépe vysvětluje, proč docházelo k právě takovému seskupení a směřování dutin v čedičových aglomerátech a tufech.

Ještě pro úplnost výčtu na Karlovarsku známých lokalit s výskytem zbytků terciálních rostlin v sedimentech, je nutné poznamenat, že paleogenní zkameněliny na Chloumeckém kopci a u Starého Sedla (viz též Arnika č. 6/1984) nevytvářejí fenomény podobné těm, které jsme zde popisovali

DUBOVÝ VRCH - stěna v tufech pod vrcholem svahu.

Zcela jiný charakter mají dutiny v odkryvech čedičových výlevů na vrchu Suk (u Hor nad Karlovými Vary) - viz mimo jiné fotografie v průvodci naučnou stezkou Doubí-Svatošské skály, ONV Karlovy Vary 1982.

Z uvedených citací je zřejmé, že Skalky skřítků a jim podobné lokality v našem regionu si nadále zaslouží i odbornou pozornost.

Seznam použité a doporučené literatury: 1) Hochstetter, Ferdinand: Karlsbad, seine geognostischen Verhältnisse und seine Quellen. Karlsbad, Franke 1856, str. 60 - 64.
2) Reuss, A. : Geognostische Skizze

der Umgebungen von Carlsbad, Marienbad und Franzensbad. Prag & Carlsbad, Dominicus 1863, str. 55.

3) Laube, Gustav C.: Geologische Excursionen im Thermalgebiet des nordwestlichen Böhmens. Leipzig, Veit & Comp. 1884, str. 72.

4) Heimatskunde des politischen Bezirkes Falkenau. Falkenau, Bezirkslehrerverein 1898, str. 446 - 447.

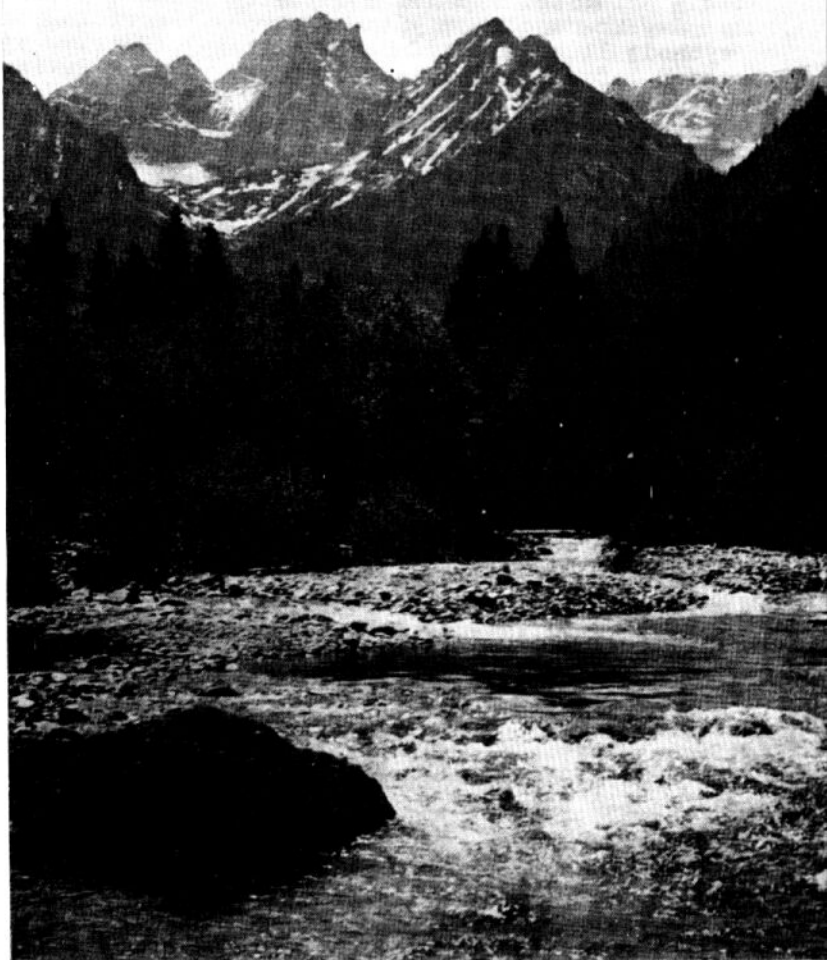
5) Michler, Otto: Der Heimatliche Boden und seine Heilquellen. Karlsbad, Heinisch 1927, str. 16.

6) Michler, Otto: Heimatkunde des Karlsbader Bezirkes. Die Erdgeschichten. Karlsbad, Bezirkslehrerverein 1937, str. 22-23.

7) Heimatkunde des Karlsbader Bezirkes. Die Landschaft. Karlsbad, Bezirkslehrerverein 1937, str. 89.

(pokračování na str. 342)

*návšteva
a kroužky*

TATRANSKÝ NÁRODNÍ PARK

Tatranský národní park byl vyhlášen v roce 1952 na rozloze 50 965 hektarů (+ 70 000 ochranného pásma). Na polské straně na něj navazuje Tatrzański park narodowy. Správa TANAPU je v Tatranské Lomnici.

Tatry jako naše nejvyšší pohoří se vyznačují z mnohých hledisek svojí osobitostí a svérázností. Rozkládají se naploše 800 km² (délka pohoří je 70 km, největší šířka 17 km). Zároveň představují nejvýraznější seskupení velehorských forem na našem území. Část Západních Tater (nejvyšší vrchol Bystrá, 2250 m) se geomorfologicky odlišují od centrální části, t.j. od vlastních Vysokých Tater (nejvyšší vrcholek je Gerlachovský štít, 2655 m). Ze Západních Tater vybíhá na jih šest, z Vysokých Tater pak pět hřebenových rozsoch oddělených dolinami. Centrální hřeben Tater tvoří žula, v Západních Tatrách pak i krystalické břidlice. Na žulovém jádru leží mezozoické obalové série a

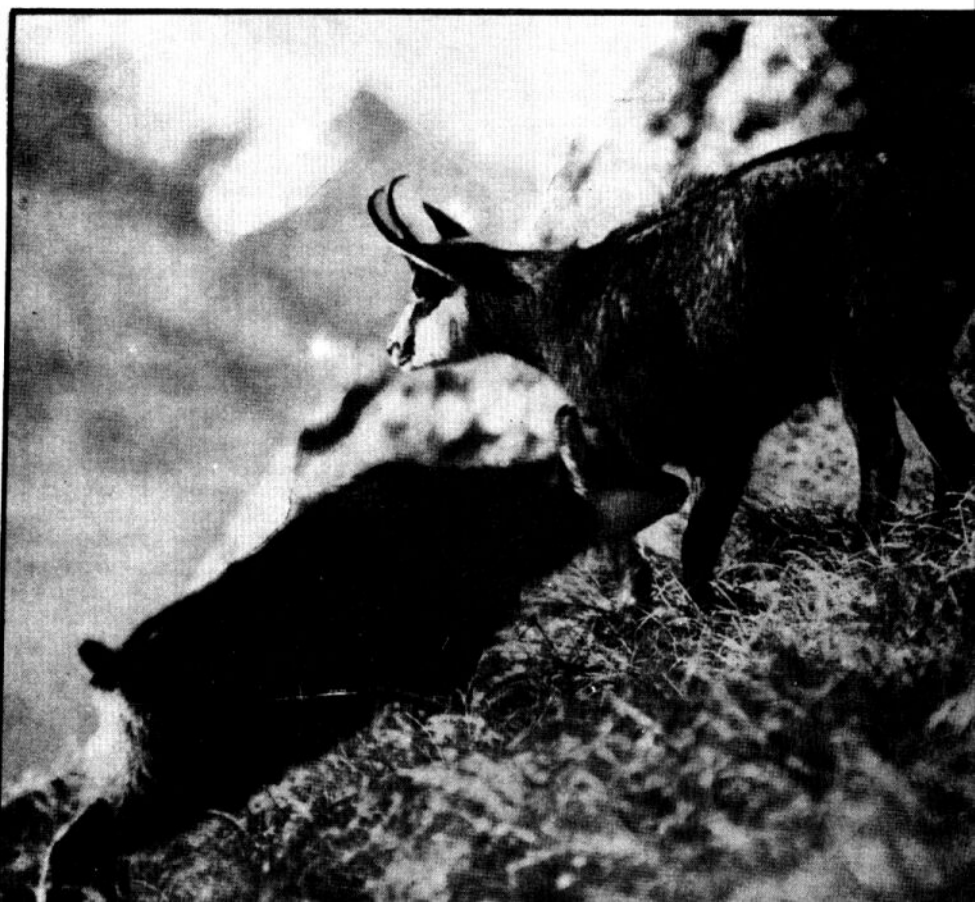
subtatranské příkrovy, tvořené zejména triasovými a křídovými vápenci a dolomity. Vedle těchto hornin zde vystupují i křemence a břidlice. Vápence a dolomity s pásy křemenců budují na severovýchodě 14 km dlouhý hřeben Belianských Tater a táhnou se až k Bielikovodskej dolině. V Západních Tatrách tvoří skupinu Červených vrchov, Osobitej a Sivého vrchu. Typickým fenoménem těchto pohoří jsou krasové jevy. Zalednění zde však zanechalo jen slabší stopy. Nejvyšší vápencové vrcholky jsou Havran (2152 m) v Belianských Tatrách a Kresanica (2122 m) v Červených vrchoch.

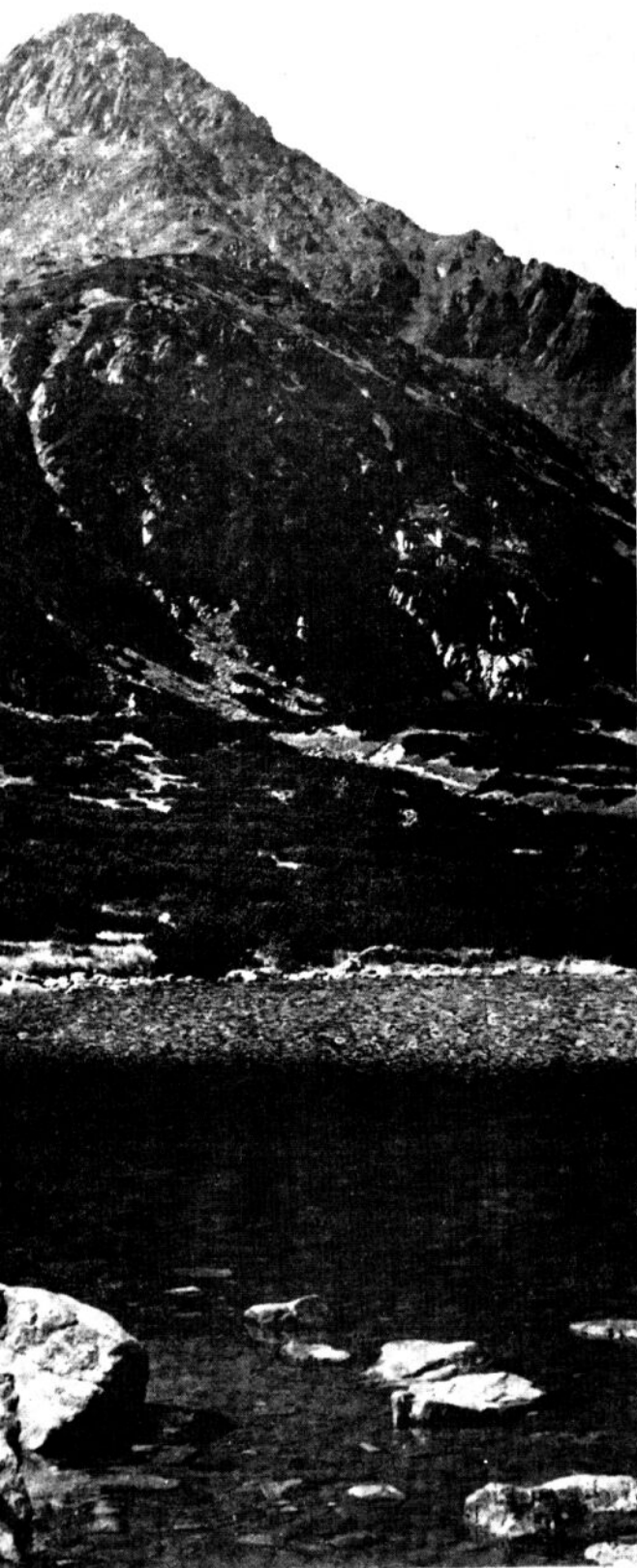
Tatry jsou naším nejtypičtějším horstvem s výrazným ledovcovým reliéfem. Přetvořily a doslova přemodelovaly je splazy ledovců, které "tekly" dolinami (Tichá, Koprová, Mengusovská, Velká a Malá Studená dolina, dolina Zeleného plesa, Bielowodská dolina). Po ledovcích zůstaly fenomény, jako morény, skalní skoky, ledovcové kotle, kary, kamenná moře, ledovcová plesa, kterých je v Tatrách

na sto. Největší z nich, Velké Hincovo pleso, má rozlohu 20,08 ha a je zároveň i nejhlubší (53,7 metrů). K těmto povrchovým jevům na vápencích přistupují ještě geomorfologicky výrazné krasové jevy (závrty, vývěry a podzemní fenomény - dutiny, podzemní toky a jeskyně). Největší tatranská jeskyně je Belianská jeskyně. Našli se v ní kosti dávno vyhynulých zvířat.

Na dnešním geomorfologickém tvaru Západních Tater a zejména Belianských Tater má značný podíl říční reliéf. Systém puklin v podloží, provázený komplexem dalších činitelů (sněhové laviny, mráz, voda), přispěly k vymodelování povrchu štítů, skalních věží, převisů, které vytváří divokou horskou přírodu. Díky osobitému klimatu se zde vytvořily i osobité druhy půd, zejména v Belianských Tatrách.

Rostlinstvo vyniká bohatstvím druhů. Jen vyšších kvetoucích rostlin je zde okolo 1300 druhů. Největší plochu stromového krytu tvoří smrčiny. Buk se udržel jen na malých plochách na vápencích a v nižších

polohách. Horní hranice lesa je v nadmořské výšce 1550 metrů. Subalpínský stupeň kosodřeviny je vyvinutý do 1800 metrů, vysokehorský alpínský stupeň sahá do 2300 metrů.

Jenom v Tatrách roste hořec sněžný, ostřice Lachenalova, chrpovník nízký, pryskyřník ledovcový, kozinec ledový aj. Mezi typické tatranské druhy pak patří mák alpínský, tatranský, všivec Oederův, kostřava nízká, hořec ledový, koníklec bílý, pryskyřník trpasličí a celá řada dalších.

K překrásným endemitům Západních Tater patří stračka tatranská. Na rašeliništích pod úpatím Tater pak nacházíme všivec žezlovitý, kyhanku sivolistou, rojovník bahenní, ostřici bahenní, klikvu žoravinu. V Belianských Tatrách sítina trojplevá, chudobka plstnatá a prvosenka Hallerova. Roste zde i lžičník lékařský tatranský.

Svérazné zeměpisné podmínky, povětrnostní poměry a rostlinstvo podmiňují v Tatrách i osobitou faunu. Střetávají se zde sudetské a alpské druhy s prvky panonskými a dunajskými. I z živočichů se zde zachovaly vzácné druhy, které se jinde nevyskytují, anebo které jsou jinde vzácné. Patří k nim kamzík horský, svišť horský, medvěd hnědý, rys ostrovid, kočka divoká, vydra říční a celá řada dalších.

Tatranská příroda je vyhledávaným místem pro rekreaci, turistiku, lyžařství, horolezectví a jiné sporty. Tatry jsou i cenným klimaticko-léčebným prostředím. Svěráz tatranského okolí v architektuře, národních krojích, tancích, zvycích a lidové písni doplňují přírodní rámec a tvoří společně celkový obsah Tatranského národního parku.

Na Tatranský národní park navazuje z polské strany Tatrzański park narodowy. Řešení společné problematiky obou parků je příkladem mezinárodní spolupráce na úseku ochrany přírody v Evropě.

Na území Tatranského národního parku jsou tyto přírodní rezervace: Dlhý les, Javorina, Podbanské, Skalnatý potok a Vyšné Hágy.

GOETHE, A HORNÍ SLAVKOV

LADISLAV PLACHÝ * text
kresba · D. KOSTAŇUK

Několika řádky bych se chtěl vrátit k článku ing. Švandrlíka Proč slavkovští Goethovi sochu nepostavili (Arnika č.3).

Goethe ve svém zájmu o mineralogii využíval svých návštěv západních Čech také k obohacení všeobecných znalostí o zdejším kraji. Horní Slavkov a cín, to jsou dvě veličiny, které k sobě zcela zákonitě patří. Proto je zcela zřejmé, že se i Goethe o zdejší cínové doly zajímal. Vzniklo přátelství s důlním Beschornerem, od kterého Goethe získal mnoho minerálů. A tak Horní Slavkov navštívil celkem třikrát. Při jeho první návštěvě, jak je uváděno v citovaném článku, došlo ke střetu v hostinci ohledně ceny za oběd. Přes

Fotografie pamětní desky
s textem: "V upomínku na
pobyt Goetha v tomto hos-
tinci 25.srpna 1818."
Nalevo na předchozí strán-
ce kresba D.Kostaňuka hos-
tince u Červeného vola
z doby návštěvy Goetha.

toto nedorozumění Goethe na Slavkov nezanevřel, ale při další návštěvě použil pohostinského zařízení v radnici, kde město mělo svůj vlastní hostinec a kde se čepovalo pivo z městského pivovaru. Místní občané v upomínku na tuto návštěvu nechali zhotovit pamětní desku (viz foto) a tu umístili ve velkém sále uvedeného hostince a to se stalo daleko dříve, než nějaký památník vybudovali v Lokti, nebo kdekoliv jinde.

Za zmínku stojí ještě to, že ačkoliv se Goethe zajímal o vše nové v hospodářství a v technice, přesto nenavštívil porcelánku ve Slavkově. V dobách jeho návštěv Horního Slavkova byla porcelánka v provozu již dvacet let, byla v té době vedena Dr.Jiřím Lippertem a dosahovala již pozoruhodných výsledků. Porcelánku v Lokti, která byla založena teprve v roce 1815 bratry Heidingerovými,

navštívil Goethe několikrát a s jejími majiteli udržoval dobré styky. Možná, že konkurenčním postojem bratrů Heidingerů proti porcelánce v Horním Slavkově byl ovlivněn i Goethe, a proto slavkovskou porcelánku z těchto důvodů nenavštívil. Ovšem, tato skutečnost se dá dnes již jen těžko zjistit. Snad podrobné studium Goethových deníků, které si tajný rada velice pečlivě vedl, může v budoucnosti i tenhle otazník objasnit.

Dokončení ze str.337

- 8) Hostička, Miloš: Chráněná přír. území na Karlovarsku. K.V., ONV 1973
- 9) Král, Václav: Über die sogenannten "Zwerglöcher" in der Umgebung von Karl. Vary. In: Acta Universitatis Carolinae, 1973, Geographica No.1, str.19-25, Praha.
- 10) Burachovič, Stanislav: Díry trpaslíků. In: Stráž míru, 27, 1976
- 11) Burachovič: ČHPV Viklan a Skal-ka skřítků. Pam.a přír., 1980, 3.

MIROSLAV ŠLESINGER

hadec v umělecké tvorbě

Málokterý návštěvník, který zavítá do okolí Mariánských Lázní, má možnost se seznámit s historií zpracování hadce (serpentinu) ve zdejší oblasti. Tuto možnost totiž nemá ani většina občanů trvale bydlících v Mariánských Lázních. Abych popisovaný nedostatek alespoň z části napravil, předkládám dobrovolnému aktivu příspěvek o zpracovávání hadce v Mnichově u Mariánských Lázní. Dále upozorňuji, že v Městském muzeu v Mariánských Lázních je v současné době instalována trvalá expozice o současnosti zpracování hadce ve zdejší oblasti. Sám se již několik let zabývám zpracováním hadce a to především soustružením. V posledních letech jsem se začal blíže zabývat i historií zpracování.

V roce 1782 nechal tepelský opat Trautmannsdorf těžit hadec v oblasti Slavkovského lesa. Do této doby se hadec zpracovával v saském Krušnohoří. Centrem této výroby bylo městečko Cöblitz. Zde bylo soustředěno na šedesát soustružen. A tak za opata Trautmannsdorfa se začal těžit hadec na Planém vrchu za Mnichovem u Mariánských Lázní. O využívání tzv. "tepelského serpentinu"

se mnohokráté zasazoval již v minulosti dr. Mikan z pražské univerzity. Ten navrhoval klášteru, aby rozvinul v kraji stejný průmysl jako v Sasku a vyráběl i stejné předměty. Tepelský serpentin byl totiž stejné kvality. K této činnosti však bylo nutné získat dělníky z Cöblitz. To však narazilo na velký odpor v Sasku. Místní z Cöblitz nejen že nedali žádného pomocníka, či tovaryše, ale navíc začali vlastní výrobu přísně hlídat.

V roce 1834 postavilo sedm bohatých měšťanů brusírnu hadce a založili tak serpentínové doly a závody v Mnichově u Mariánských Lázní. V této jednoposchodové brusírně "z cihel a kamene" byly čtyři brusy, jeden vrták, pila na kámen, šest soustruhů, holandský mlýnek a vlastní kovárna. Tato původní továrna stávala na pravém břehu potoka mezi Siardovým a Fitzovým mlýnem. Brusírnu vedl zkušený kameník a brusíř, kterému podléhalo dvacet jedna dělníků. V popisovaném období měla obec Mnichov na 1074 obyvatel.

Na podzim roku 1835 navštívil brusírnu rakouský císař s manželkou a dostali darem korunu a žezlo, dvě květinové vázy, lázeňské pohárky a několik dalších drobností - vše

bylo vyrobeno z hadce. Hadcová císařská koruna má být uložena v muzeu ve Vídni. O rok později navštívil brusírna řecký král Otto I, pruský princ Vilém, bavorská královna Terezie (manželka Ludvíka I) a další významní hosté Mariánských Lázní. Tyto návštěvy svědčí o tom, že v této době byla brusírna v Mnichově u Mar.Lázní již dobře prosperující.

V roce 1857 byla továrna rozšířena do bývalého mlýna (Fitzův mlýn). V roce 1882 pro finanční potíže převzala oba závody firma Eubela Lankische. Podnikatelé Lankisch a Scharf z Prahy zde postavili novou továrnu. Tato budova z roku 1882 stojí dnes ve zříceném stavu na levém břehu Mnichovského potoka pod Siardovým mlýnem. Stroje byly poháněny vodou z potoka. Dodnes jsou patrné stopy po vodním náhonu. Když k dvěma společníkům přistoupil třetí, jakýsi Uebl z Aše, byl provoz přesunut do už zřízeného Fitzova mlýna. Zde využívali silnějšího proudu potoka. Též rozvaliny Fitzova mlýna nalézáme dodnes nedaleko silnice Mnichov - Frámský. V roce 1898 pak výrobu převzala obec Mnichov. Její úřední správa byla zastavena v roce 1905. I po této době se však v závodech pracovalo. Poslední zprávy o zpracování hadce v Mnichově u Mariánských Lázní jsou z roku 1938.

Po zpracování těchto historických poznatků, které jsem čerpal z Kulturního přehledu Mariánských Lázní (květen 1983), časopisu Hamelika a z dokladových spisů z archivu, začal jsem se blíže zajímat o vlastní výrobky z mnichovské proveniencí.

Při terénním průzkumu jednoho starého hadcového lomu jsem narazil na hnízdo výra velkého a na hnízdo šoupálka dlouhopratého. V hnízdě bylo jedno zdatné mládě výra. Šoupálek měl v hnízdě tři mláďata. Protože jsem měl strach, abych hnízdicí ptáky nepoplašil, přeorientoval jsem svá pátrání do brusíren. Z lomu jsem šel po staré cestě, která mě dovedla přímo do jedné z bývalých brusíren. Odtud jsem se po potoce vydal hledat další místa zaniklých továren na zpracování hadce. Několik týdnů jsem pátral v původní

brusírně z roku 1834. Podařilo se mi objevit několik kusů opracovaného hadce. Tyto polotovary nesly jasné stopy po soustružení. V jednom byla dokonce zalomena pila, kterou brusíři používali na rozřezávání hadce. Soustružené kusy byly na jedné straně opracovány do čtyřhranu, na druhé straně byl otvor pro špičku koníka. Protože v dalším pátrání jsem pro příchod zimy nepokračoval, pokusil jsem se v dílně o soustružení hadce. Přemluvil jsem otce a společně jsme zkoušeli různé technologické postupy opracování. Výsledkem našeho snažení byla souprava šesti tordovaných číší a jednoho velkého poháru. Tyto výrobky jsou nyní součástí expozice v mariánskolázeňském muzeu.

Po vyhlášení SOČ na učilišti, které jsem navštěvoval, jsem se přihlásil do oboru teorie umění a umělecké tvorba a zpracoval jsem danou problematiku. Tato má práce obsahovala technologický postup zpracování hadce a jeho využití v umělecké tvorbě. O stručné hodnocení práce jsem požádal akademického sochaře Vítězslava Bibla, který používá hadce na některé své plastiky. S prací jsem obsadil druhé místo v krajském kole SOČ. To mi dalo podnět ještě k hlubšímu zájmu o zpracování hadce. Spojil jsem se s ing. J. Žezulkou, CSc., vedoucím úkolu drahé kameny z Ústředního ústavu geologického v Praze. S ním jsem několikrát konzultoval své poznatky o hadci. Některé poznatky byly využity při řešení výzkumného úkolu zaměřeného na využívání domácích surovin v umělecké tvorbě, zvláště pak ve šperkařství.

Na jaře jsem pak pokračoval průzkumem ostatních brusíren. Ve Fitzově mlýně jsem objevil odpad ze zpracovávané perletě. Byly to různé velké úlomky lžiček, knoflíků a kování ke šperkovnicím. Nález mě zviklal v přesvědčení, že se skutečně nalézám ve zřícenině Fitzova mlýna. Až po několika měsících se mi čirou náhodou podařilo nalézt nový objev. Na lesní cestě nedaleko Fitzova mlýna jsem našel ve vyhrabané koleji od auta soustružený kus hadce. Největší objev na mne však teprve čekal. Až do té

doby jsem věděl, že je z hadce vyrobená křtitelnice v Mnichovském kostele a obložen prostor vývěru Křížového pramene v Mariánských Lázních.

Pod nánosem hlíny a drtě jsem v místech, odkud byl hadec vytěžován, našel několik rozbitých výrobků z hadce. Více jak sto let ležel v drti krásně vyleštěný kus mísy. Dalším překvapením byl nález sekáče, s kterým byl hadec otesáván. Pak jsem našel skoro celou mísu a později rozbité víčko, které mě překvapilo svou tenkou stěnou (asi 5-7 mm). Teprve po tomto nálezu jsem si uvědomil, kolik hodin museli dělníci strávit při výrobě jednoho předmětu a jaké muselo být zklamání při jeho rozbití. Dále jsem našel soustružnický nůž a ještě jeden sekáč. Mezi úlomky hadce jsem nacházel i kusy kůže, které se používalo k leštění. Největším

překvapením bylo zjištění, že se hadec soustružil též do oválu. Našel jsem dva kusy, které toto jasně dokazují.

Při důkladnějším průzkumu Fitzova alýnu jsem našel úlomky brusného kamene, kterého se používalo k ostření soustružnických nožů. Zde jsem také našel upichovací nůž. Konečně jsem měl jistotu, že se zde hadec opravdu zpracovával a mohl jsem si udělat představu, jaké výrobky se zde vytvářely.

Co říci závěrem? Hadec je překrásný materiál, který si zaslouží, aby jeho minulá sláva byla opět vzkříšena. A k tomu jsem chtěl přispět i svým článkem.

3

1

2

Nalezené víčko od mísy. Síla stěny 5-7 mm (obr.1). Pohár (obr.2) a číše z hadce (obr.3). Šest těchto číší tvoří kompletní soupravu. Pohár a číše vytvořil autor článku spolu s otcem a jsou vystaveny v Městském muzeu v Mariánských Lázních. Na obrázku u titulků článku je autor s nalezenými zbytky výrobků z hadce.

Vždy, když kráčím po té nesčetnými generacemi a věky zbrázděné zemi, cítím zvláštní neklid - chodíldy, póry kůže, do očí a do duše nasávám neomylné a sladkobolné tušení věčnosti. Tam, kde je věčnost, je nablízku i smrt, bez níž není života a vzestupu. A pak znovu před mým duševním zrakem ožívají zasuté děje dětství, cítím dojetí, chvějivý steak a nostalgii, o níž pořád nemohu s konečnou platností rozhodnout, zda je konstruktivní či rozkladná. Vedu vnitřní monolog se stíny někdejších světél a pouštím se do úvah o mýjích světlech budoucích stínů. Pak nastává okamžik, kdy v záblescích vteřin chápu dosud netušené souvislosti. Rozumím šepotu větru a šplouchání vln horské bystřiny. Jsem v harmonii - souzvu - ku se skrytým rytmem krajiny, stávám se její součástí a má paměť najednou sahá daleko zpátky před zrození mých nejvzdálenějších předků. Jsem pln pokory a úcty a metafyzické bázně z dalek vesmíru, jehož jsem nepatrným stopovým prvkem s nestanovitelným vzorcem. Má kontemplace je modlitbou a vyznáním lásky zároveň. Jsem sám, a přece obklopen tisíci hlasy života, jež ke mně promlouvají z každé skály, studánky a stromu - ale také z deštěm vymleté polní cesty, vyvráceného kříže a opuštěných ruin domu. V takových chvílích vím, proč a jak se rodily prastaré mýty a pověsti - tehdy do své krve vstřebávám jejich zašifrované poselství a přísahou, že uposlechnu velké výzvy a nikdy ji nezahládím. Shlížím z dosaženého vrcholu horv do údolí a téměř fyzicky bolestně nesu pozná-

ní o velikosti a nízkosti člověka. Vzpomínám na léta hledání, tápání a nejistot. Zasvěcení do tajů krajiny nepřichází najednou - musí být vykoupeno nesčetnými hodinami tichého putování a naslouchání. A také hodinami láskyplného studia, kdy v sobě skládáme střípek po střípku vzácný obraz poznání. Není poznání v hluku a hřmění hostiny nepovolaných - je jím však těhotné ticho bělostných horských plánů či čagové vakuum zasněžených rašeliníšť, kde jen kovový bzukot hmyzu ruší něžný dech nedotčené země. Dlouhé hodiny jsem o poznání také rozmloval se stříbrnou skálou, v jejíchž žilách mí dávní předkové dobývali svůj nelehký chléb. Nebezpečím hlubin a temnot čelili odvahou a důvěrou. Hledal jsem zaváté stopy a sklonil se s dojetím i před svědectvím jejich chvilkové slabosti, kdy přemožení lidským strachem vytesali do tvrdé stěny štoly znamení prosby a vykoupení. Každé mé zdejší putování v čase a prostoru je sladkou katarzí, po níž se cítím očištěn jako blahodárnou koupelí. Světlo tohoto zvláštního obzoru v sobě nesu jako planoucí pochodně. Jsme té krajiny velkými dlužníky. Více bereme a přijímáme, než jí dáváme a než jí skutečně můžeme dát. Toto vědomí mne prostupuje znovu a znovu, když smutním nad zemřelým stromem, pošlapanou květinou a lidským nevděkem. Tehdy mé duši pomáhá jen jediný lék - věčný návrat a opětné hledání a nacházení, putování k zázračným lesním pramenům, kde ještě sídlí skřítkové a hadí královna se zlatou korunkou, žezlem a zlatým jablkem věčné touhy a mládí

